

ENRIC QUEROL I COLL, *L'efervescència literària a Morella i als Ports* (s. XVI-XVIII), Benicarló, Onada Edicions, 2019, 128 p., ISBN: 978-84-17638-04-7.

Enric Querol ens ofereix amb aquest treball un excel·lent repàs de la vida literària en el territori configurat per la comarca dels Ports durant l'edat moderna. El llibre omple clarament un buit, perquè aquest patrimoni cultural —i això es podria fer extensiu a la literatura catalana de l'edat moderna en general— ha estat tradicionalment infravalorat. L'autor s'ha dedicat des de fa anys a superar aquest desconeixement amb les seves recerques al territori de la diòcesi de Tortosa, un territori que ocupa una posició geogràfica central dins els dominis de la corona d'Aragó. N'hi haurà prou de recordar el llibre *Tortosa, república literària (1475-1800)* (1999) o els *Estudis sobre la cultura literària a Tortosa a l'Edat Moderna* (2006). Ara ha publicat aquest estudi, rigorós i exhaustiu, sobre la zona d'influència de Morella i la comarca dels Ports.

Són diverses les circumstàncies que han contribuït al mal coneixement, o al coneixement parcial, del patrimoni literari de les terres dels Ports i el bisbat de Tortosa en particular. En part, la culpa és de les limitacions que els estudiosos es posen a l'hora de determinar l'objecte de les seves investigacions, i això ha penalitzat la perspectiva amb què s'ha contemplat la cultura d'un territori més important que no sembla actualment. Deixo de banda el poc predicament que l'estètica i la cultura del barroc ha despertat —i que en part continua despertant— entre els estudiosos contemporanis. Salvada aquesta prevenció inicial, els historiadors de la literatura s'han interessat sobretot per la literatura de creació, i a vegades només per un gènere en concret: la poesia, la narrativa, el teatre. Tot això deixa al marge de l'anàlisi la literatura didàctica (els estudis històrics, la gramàtica, la ciència, la tècnica), així com moltes formes d'escriptura que tenen interseccions amb la literatura de creació, o que hi acaben confluint, perquè també es plantegen qüestions estilístiques: la corografia, les cròniques, les relacions, els sermons... En el cas de la vida cultural de la diòcesi de Tortosa, un territori que s'estén per terres catalanes, valencianes i aragoneses, s'ha hagut de fer front als estudis compartimentats de

catalans, valencians i aragonesos que s'han centrat exclusivament en el seu territori competencial. I encara més: tradicionalment, els estudiosos s'han centrat en la cultura expressada només en una determinada llengua: el català, el castellà, el llatí...

Estudiar la producció literària en una única llengua permet definir una tradició, uns models, uns hàbits, uns resultats; però és evident que no permet contemplar l'autèntica potència de la vida cultural del territori. Tractar dels autors nascuts en un territori sense fer referència als que hi han passat, s'hi han relacionat, hi han influït... limita la visió del que s'hi ha esdevingut realment. Centrar-se en uns aspectes literaris específics no permet contemplar els fenòmens culturals en tota l'amplitud. Querol evita aquesta visió limitada estudiant la producció escrita en qualsevol llengua, en tots els temes, en tots els gèneres, de tots els autors que s'han relacionat amb aquest territori. I va més enllà: el seu coneixement dels estudis existents li permet tenir en compte també obres perdudes i activitats documentades de les quals no ens ha arribat la materialitat dels textos. En la persona d'Enric Querol conflueixen, en una felicitosa circumstància, un coneixement profund de la bibliografia i la documentació, i una dedicació assídua a la consulta dels arxius de la zona, que coneix molt bé. Això li ha permès recollir i completar molta informació dispersa que fins ara costava de connectar, a més d'incorporar noms i fets nous i dades biogràfiques inèdites. Per exemple, les notícies sobre representacions dramàtiques a Morella i altres llocs. Compta també amb una notable facilitat expositiva, i amb la perspicàcia de saber descobrir els aspectes més importants i destacar-los.

A *L'efervescència literària a Morella i als Ports*, tota aquesta activitat s'agrupa per temes: *a)* els estudis gramaticals, la pedagogia i l'ensenyament; *b)* la poesia; *c)* l'activitat dramàtica; *d)* la historiografia i la memorialística; *e)* la religió, la devoció i la pastoral; *f)* els textos jurídics; *g)* la literatura tècnica. En un capítol a part es tracta la significació cultural del convent de Benifassà. Dins de cada apartat s'estudien les personalitats més importants, de manera que alguna de les més rellevants (Gaspar de la Figuera, Carles Gassulla d'Ursino, Blai Verdú) reapareixen en capítols diferents, en els quals les diverses parts de la seva obra reben l'atenció que demanen.

Són molts els noms dels personatges que apareixen estudiats al llibre: alguns de ben poc coneguts, com el gramàtic i pedagog Bernabé Soler i el

poeta Francesc Cros, actius a començament del segle XVII, o Pasqual Gassulla d'Ursino, germà de Carles i autor d'una relació de la conquesta de Morella, de 1732. Altres eren relativament més famosos, com Blai Verdú (1565-1620), els integrants d'un cercle poètic format per Joan Francesc Ram, Francesc de la Torre Sebil i Gaspar de la Figuera, de la segona meitat del segle XVII, o el cas de Carles Gassulla d'Ursino (1674-1745), poeta i prolífic autor dramàtic. D'altres, en canvi, fins fa poc eren gairebé desconeguts, com el jurista Silveri Bernat, a qui recordava Vicent Garcia com a lector dels seus poemes, o el memorialista Josep Camanyes, de començament del segle XVIII.

Ja que em referia a Vicent Garcia, potser és oportú recordar que una de les obres més importants del poeta barroc és un panegíric dedicat a Felip de Berga i d'Aliaga amb motiu de la seva elecció com a rector de la universitat de Lleida. Felip de Berga va néixer a la Jana, però de gran va residir a Cinctorres, on va morir, segurament a la propietat que el seu parent i mecenes, Blai Berga, va llegar en testament al seu pare. Aquest Berga va ser el fundador del convent dominicà del Forcall esmentat oportunament per Querol, per al qual va disposar que si algun dia la província d'Aragó es dividís, el convent sempre estigués regit per un provincial valencià, «per quant en lo loch del Forcall y en les demés aldees de Morella és més usada la lengua valenciana que les demés lengües».

Parlava abans de desconeixement. Potser seria més exacte parlar de la menysvaloració d'aquest patrimoni literari, o d'una postergació. Aquest treball és una fita en aquest procés, necessari, de revaloració. L'estudi de Querol permet veure els personatges estudiats desfilant per les ciutats de Tortosa, València i Saragossa, i també per la corona de Castella. Querol ens recorda el cas del poeta i filòleg Joan Francesc Ram o del poeta Francesc de la Torre, vinculats als cercles intel·lectuals de la capital d'Aragó. El paper central de Morella i Tortosa com a cruïlla dels tres grans regnes de la corona d'Aragó és un altre element que no es pot passar per alt. Sens dubte, tot aquest camp per córrer augura noves recerques i nous descobriments.

ALBERT ROSSICH
Universitat de Girona
albert.rossich@udg.edu